

اسلام پژوهش های روان شناختی

سال هفتم، شماره اول، پیاپی ۱۵، بهار و تابستان ۱۴۰۰ (ص ۵۳-۷۰)

تحلیل روان شناختی میهمانی بر اساس منابع اسلامی

Psychological analysis of the party based on Islamic sources

محمد کاویانی / دانشیار گروه روان شناسی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران.
احمد علی مرزایی / دانشجوی کارشناسی ارشد روان شناسی، مؤسسه عالی اخلاق و تربیت، قم، ایران.

Mohammad Kaviani / Associate Professor, Department of Psychology, Seminary and University Research Institute, Qom, Iran. m.kaviani@rihu.ac.ir

Ahmad Alimarzaei / M.Sc. Student of Psychology, Higher Institute of Ethics and Education, Qom, Iran.

Abstract

The purpose of this study is psychological analysis of the party based on Islamic sources. Due to the social nature of human beings, it is necessary to provide complete models in this field to reach the desired point. The best role models are the infallibles (peace be upon them). For this purpose, party-related materials were collected in narrative sources and then analyzed by the method of interpreting the content of religious texts. The research findings showed that the duties of the host include having the divine intention, providing what the guest needs, warm welcome of the guest, not being proud in the reception, avoiding obligations and hardships, caring for the guest in dangers and chasing the guest, and the duties of the guest include Accepting the invitation to the party, avoiding the uninvited party, going neatly, obeying the host, praying and using beautiful words are the right of the host. In addition to the symbolic manifestations and forms that express the Islamic way of life, this tradition has effects and functions that affect the total social life of Muslims and

چکیده

هدف این پژوهش تحلیل روان شناختی میهمانی بر اساس منابع اسلامی است. با توجه به اجتماعی بودن انسان، ارائه الگوهای کامل در این عرصه برای رسیدن به نقطه مطلوب ضروری است. بهترین الگو معصومین علیهم السلام هستند. بدین منظور مطالب مرتبط با میهمانی در منابع روایی جمع آوری و سپس با روش تفسیر محتوای متون دینی، تحلیل شد. یافته های پژوهش نشان داد وظایف میزبان شامل نیت الهی داشتن، در اختیار نهادن آنچه مهمان نیاز دارد، استقبال گرم از مهمان، عدم فخر فروشی در پذیرایی، پرهیز از تکلف و سختی، مراقبت از مهمان در خطرات و بدرقه مهمان است و وظایف مهمان شامل قبول دعوت مهمانی، پرهیز از میهمانی ناخوانده، با آراستگی رفتن، اطاعت از میزبان، دعا کردن و استفاده از کلمات زیبا در حق میزبان است. این سنت علاوه بر تجلیات و صورت های نمادین که بیان گر سبک زندگی اسلامی است، دارای آثار و کارکردهایی است که مجموع حیات اجتماعی مسلمین را تحت تأثیر قرار داده و سهم به سزایی در پیشرفت تمدن

play an important role in the development of Islamic civilization. New features of this study include: Religious effects such as remission of sins, health and opportunity for education, and psychological effects of bonding, assertiveness, neighborliness, expression of emotions, empathy, competence and intimacy. has it. It is recommended that based on the findings of this study, a party questionnaire with an Islamic approach be developed.

Keywords: party, hosting, Islamic resources, host duties, guest duties, psychological analysis.

سازی اسلامی به عهده می‌گیرد این آثار که در واقع یافته‌های نوی این پژوهش می‌باشند عبارت‌اند از: آثار دینی از جمله ریزش گناهان، صحت و سلامت و فرصت آموزش را در پی خواهد داشت و آثار روان شناختی پیوند جویی، مهارت ابراز وجود، همجواری، ابراز عواطف، همدلی و شایستگی و صمیمیت را به همراه دارد. توصیه می‌شود بر اساس یافته‌های این پژوهش، پرسش‌نامه مهمانی با رویکرد اسلامی تدوین شود.

کلیدواژه‌ها: مهمانی، میزبانی، منابع اسلامی، وظایف میزبان، وظایف مهمان، تحلیل روان شناختی.

مقدمه

میهمانی و میهمان داری، از رسوم و سنت‌های کهن و پسندیده بشری است و رساله میهمانی افلاطون که از مهم‌ترین رسالات اوست اصل در میهمانی را بحث و گفتگو بیان کرده نه صرف غذا (صناعی، ۱۳۹۳)؛ در روایات اهل بیت علیهم‌السلام میهمانی دادن در برخی مناسبت‌های زندگی مانند ازدواج و تولد نوزاد، سنت ثابت و مسلم اسلامی بیان شده است (دلیری، ۱۳۹۹). رسول خدا فرمودند: «وقتی میهمان از راه می‌رسد و بر گروهی فرود می‌آید، روزی اش با او از آسمان فرود می‌آید و هنگامی که چیزی می‌خورد، خداوند گناهان آن گروه را به سبب نزول میهمان بر آنان می‌آورد» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۲۸۴)

در مورد میهمانی تحلیل‌های مختلفی از قبیل اثر زیستی و شناختی و فرهنگی می‌توان بیان کرد؛ از جمله آثار شناختی می‌توان زیاد شدن دانش و تجربه را نام برد که در میهمانی معمولاً بحث‌های گوناگونی مطرح می‌شود و اگر اهل علم در آن حضور داشته باشند به تجربه‌های انسان می‌افزایند (برهانی، ۱۳۸۸، ص ۱۸۰). یکی از تحلیل‌هایی که در بحث میهمانی با اهمیت است، تحلیل روان‌شناسی اجتماعی میهمانی است؛ روان‌شناسی اجتماعی نحوه تأثیر حضور دیگران را در رفتار انسان‌ها مطالعه می‌کند. بر اساس آنچه آلپورت^۱ می‌گوید،

1. Gordon Allport.

قلمرو روان‌شناسی اجتماعی «کوشش برای درک و تبیین این موضوع که افکار، احساسات و رفتار آدمیان چگونه از طریق حضور واقعی، خیالی یا ضمنی دیگران تحت تأثیر قرار می‌گیرد»، تعریف می‌شود (قلی پور، ۱۳۹۶)، اتو کلاینبِrg^۱، روان‌شناسی اجتماعی را علم مطالعه رفتار فرد در وضع گروهی تعریف کرده است. به عبارت دیگر روان‌شناسی اجتماعی، اثرات حضور دیگران را بر فرد، یا رفتار فرد را تحت تأثیر گروه، مورد بررسی قرار می‌دهد؛ یعنی اینکه فرد وقتی داخل گروه قرار می‌گیرد چه تغییراتی در رفتارهای او در مقایسه باحالت تنها بودن وی مشاهده می‌شود (کلاینبِrg، ۱۹۵۴م، روان‌شناسی اجتماعی، به نقل از کاویانی، ۱۳۹۹).

در تحقیق نظری، شرف‌الدین (۱۳۹۵) سبک زندگی را دارای عرصه‌های گوناگونی بیان کرده که در عرصه روابط اجتماعی، یکی از مهم‌ترین آنها سنت میهمانی است. سنتی که در سبک زندگی اسلامی از جایگاه رفیع و مهمی برخوردار است و مطابق آن حبیب خدا تعریف می‌شود و سنت‌های میهمانی نشانه خداگونگی انسان بر روی زمین تفسیر می‌شود. اترک (۱۳۹۱) در مورد میهمانی بیان می‌کند که از بررسی آیات اسلامی درباره آداب میهمانی به دست می‌آید که شرع مقدس اسلام به سبب فواید اجتماعی بسیار فراوان میهمانی، از جمله صلح‌رحم، ایجاد انس و الفت میان خویشاوندان، همسایگان و امت اسلامی، آگاهی از احوال یکدیگر و کمک به هم، دستگیری از خانواده‌های مستمند و فقیر، جلوگیری از تنهایی افراد و مشکلات روحی روانی ناشی از آن و... توصیه مؤکد به میهمانی دادن شده است و به دو اصل مهم در میهمانی تأکید می‌کند؛ نخست مراعات راحتی و آسایش میزبان و دیگر اکرام شایسته میهمان است. وطن‌دوست (۱۳۹۳) نتیجه‌گیری می‌کند که یکی از لازمه‌های زندگی انسان، میهمانی و میهمان‌داری است که در هر جامعه‌ای برحسب آداب و سنت‌های محلی و فرهنگ حاکم به آن جامعه، با تفاوت‌هایی صورت گرفته و می‌گیرد. در سیره رضوی ضرورت هماهنگی با خانواده، تأمین نیازمندی‌های معقول میهمان، نداشتن توقع کار از میهمان، بدرقه میهمان از سوی میزبان و نیز ضرورت ابراز تشکر میهمان از میزبان، از جمله آداب میهمانی بیان شده است. دلیری (۱۳۹۹) درباره آداب و وظایف میهمان، سه مورد مهم و اساسی را بیان می‌کند. ابتدا انگیزه رفتن به میهمانی مورد بررسی قرار گرفته است. پذیرش دعوت مسلمان و عدم رد آن مورد بعدی در بیان وظایف است. در انتها نیز رعایت آداب و شرایط میهمان‌داری آورده شده است. انگیزه خداپسندانه از اساسی‌ترین انگیزه انسان برای رفتن به میهمانی را بیان می‌کند.

1. Otto Klineberg.

روش پژوهش

در این پژوهش به جهت دستیابی به بایسته‌های میهمانی در سبک زندگی اسلامی از روش پژوهش کیفی از نوع تحلیل محتوای متون دینی استفاده شد. ابتدا واژه‌های مرتبط با میهمانی از کتب لغت جمع‌آوری و حوزه‌های معنایی مشخص شد. سپس آیات و روایات مرتبط با میهمانی جمع‌آوری و در دودسته وظایف میزبان و میهمان دسته‌بندی و تحلیل شد و بر این اساس ویژگی‌های میهمان و میزبان تدوین شد؛ و در نهایت با استفاده از داده‌های به دست آمده تحلیل روان‌شناختی در سه بعد درونی، بیرونی و تعاملی بیان گردید.

یافته‌ها

راغب (۵۰۲ق، ص ۵۱۳) بیان می‌کند که اصل ضیف به معنای میل داشتن است، ابن فارس (۱۳۹۹ق، ج ۳، ص ۳۸۰) میل الشی الی شی بیان کرده، زمخشری (۱۳۹۹ق، ص ۳۸۱) انس پیدا کردن معنا کرده، ابن فارس (۱۳۹۹ق، ص ۲۰۹) ضیفته ای اطعمته؛ یعنی ضیف وقتی بیان می‌شود که همراه اطعام باشد، فیومی (۷۷۰ق، ج ۲، ص ۳۶۶) بیان می‌دارد که ضیف به معنای پناه بردن شخص از ترس به سوی شخص دیگری و پناه دادن دیگری، مصطفوی (۱۳۶۸، ج ۷، ص ۶۱) تمایل به جهتی به‌گونه‌ای که به چیزی در خارج تعلق بگیرد و نه تمایل مطلق، به همین دلیل اطلاق می‌شود بر کسی که به سمت منزل کسی می‌رود یا برای بیتوته یا برای اطعام. در زبان انگلیسی، این مفهوم معادل واژه‌های «party» و «banquet» است (حییم، ۱۳۷۲). در برخی دانشنامه‌ها واژه banquet معادل میهمانی، ضیافت، سور و بزم و واژه party معادل تیم، گروه، دسته هم‌فکر، حزب، دسته متشکل، جمعیت، بزم، میهمانی رفتن شمرده شده است (حق شناس، ۱۳۸۰). با توجه به دلالت‌های معناسناختی واژه‌های مذکور، چنین به نظر می‌رسد که واژه party از گستره معنایی نسبتاً بیشتری برخوردار است؛ چون علاوه بر میهمانی و ضیافت بر گروه و دسته و تیم هم اطلاق شده است اینکه این واژه بیشتر بر روابط نسبتاً پایدار و بادوام و دارای قابلیت تکرار اطلاق می‌شود؛ بنابراین می‌توان گفت که واژه party موضوع اطعام یا صرف غذا، تنها بخشی از انگیزه یا نتیجه ارتباط است؛ چه ممکن و محتمل است که در مواردی party بدون صرف طعام برگزار شود.

واژه شناسان زبان فارسی، نیز واژه‌های مذکور را ناظر به وضعیت و موقعیتی می‌دانند که در ضمن آن فردی یا گروهی بر فرد یا گروه دیگر، اعم از اینکه دعوت باشد یا بدون دعوت،

وارد شود (حمیدی، بی‌تا، ص ۴۹) و این ورود با احترام، اطعام و پذیرایی در حد معمول همراه باشد (دهخدا، ۱۳۷۷). (به نقل از نظری، شرف‌الدین، ۱۳۹۵).

جدول ۱: جمع‌بندی عناصر مفهوم «الضیف» از دیدگاه لغت‌شناسان

ویژگی‌ها	دیدگاه لغت‌شناسان
حالت روانی میل داشتن	ترس
موضوع اطعام	بیتوته، مراقبت کردن
کارکرد انس	الفت، محافظت شدن
منشأ علاقه اجتماعی	ترس، میل به هم‌نشینی

پس از جمع‌آوری دیدگاه لغت‌شناسان، اولین مرحله تجزیه و تحلیل در فرآیند مفهوم‌شناسی ممکن می‌شود. تجزیه و تحلیل در این طبقه شامل طبقه‌بندی عناصر معنایی در لغت است. نتیجه این کار یک فهم منسجم از عناصر اصلی معنا در مفهوم و تحقیق جنبه‌های گوناگون آن است. در ادامه مطالب مرتبط با میهمانی در آموزه‌های اسلامی جمع‌آوری و تحلیل شد که در دو بخش آداب و وظایف میزبان و آداب و وظایف میهمان ارائه می‌شود؛ و در پایان به فواید این میهمانی پرداخته شده است.

آداب و وظایف میزبان

۱. پذیرایی شایسته: در اختیار نهادن آنچه میهمان نیاز دارد. پیامبر خدا ﷺ فرمودند: «میزبان، موظف است با چیزی که به آسانی برایش فراهم می‌شود، از برادرش پذیرایی کند، اگرچه بیش از جرعه آبی نباشد. پس هر کس از اینکه برادرش را این‌گونه پذیرایی کند شرمگین باشد، روز و شبش پیوسته در خشم خداست»^۱ (ابن حیون، ۱۳۸۵، ج ۲، ص ۱۰۶، ح ۳۴۱).
۲. میهمان ناخوانده: امام صادق علیه السلام با تفکیک دو نوع میهمان، آنان را به ناخوانده و خوانده دانسته، وظایف میزبان در قبال هریک را به خوبی بیان می‌کنند: «هرگاه برادرت ناخوانده بر تو وارد شد، همان غذایی که در خانه داری برایش بیاور و هرگاه او را دعوت کردی در پذیرایی از او زحمت بکش»^۲ (برقی، ۱۳۷۱، ج ۲، ص ۱۷۹).

۱. حَقٌّ عَلَى الْمُرُورِ أَنْ يُقَرَّبَ إِلَى أَخِيهِ مَا تَبَسَّرَ عِنْدَهُ وَلَوْ لَمْ يَكُنْ إِلَّا جُرْعَةً مِنْ مَاءٍ فَسِنْ اِخْتَسَمَ أَنْ يُقَرَّبَ إِلَى أَخِيهِ مَا تَبَسَّرَ عِنْدَهُ - لَمْ يَزَلْ فِي مَقْتِ اللَّهِ يَوْمَهُ وَلَيْلَتَهُ وَمَنْ اِخْتَفَرَ مَا يُقَرَّبُ إِلَيْهِ أَخُوهُ لَمْ يَزَلْ فِي مَقْتِ اللَّهِ يَوْمَهُ وَلَيْلَتَهُ.

۲. الإمام الصادق عليه السلام: إِذَا أَتَاكَ أَخُوكَ فَآتِهِ بِمَا عِنْدَكَ وَإِذَا دَعَوْتَهُ فَتَكَلَّفْ لَهُ.

۳. استقبال گرم از میهمان: رفتار میزبان در هنگام ورود میهمان بسیار مهم است. امام علی علیه السلام وقتی میهمان برایشان وارد می‌شد به احترام او می‌ایستادند و میهمانان را به بالای مجلس نشانده و خود در مقابل آن می‌نشستند^۱ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۴۱، ص ۵۶) و با این کار به میهمان می‌فهماندند که از حضور او خوشحال بوده و آن را مغتنم می‌شمارند.

۴. صرف غذا به همراه میهمان: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله هر نوع غذایی را می‌خوردند و آنچه را خدا برایش حلال کرده بود، در کنار خانواده و خدمتکارانش و با کسانی که او را دعوت می‌کردند، می‌خورد، بر روی زمین یا بر آنچه آنها روی آن می‌خوردند و از هر آنچه آنها می‌خوردند پیامبر هم می‌خورد؛ مگر آنکه میهمانی بر آنها وارد می‌شد که در این صورت، با میهمانش غذا می‌خورد. محبوب‌ترین غذاها هم نزد ایشان غذایی بود که دست‌های بیشتری در خوردن آن شرکت داشتند. از همه زودتر غذا را شروع می‌کردند و از همه دیرتر دست از غذا می‌کشیدند^۲ (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۲۸۵).

۵. پرهیز از تکلف و سختی: در میهمانی میزبان تلاش خود را برای پذیرایی از میهمان انجام دهد به گونه‌ای که به سختی نیفتد. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می‌فرمودند: «خود را برای میهمان، به سختی نیندازید که از او متنفر می‌شوید و هر کسی از میهمان متنفر شد، از خدا متنفر شده است و هر کس از خدا متنفر شود، خدا هم از او متنفر شود» (فیض کاشانی، ۱۳۸۳ق، ج ۳، ص ۳۱).

۶. فخرفروشی و مباحات: در میهمانی میزبان در نوع پذیرایی و پوشش خود قصد فخرفروشی به میهمان را نکند. تفاخر و مباحات و برتری جویی که از جهل محض و سفاهت ناشی می‌شود از عوامل مخرب روابط ایمانی است (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۶) در روایت آمده است که امام صادق علیه السلام به شخصی که با خاندان خود فخرفروشی می‌کرد فرمودند: «جایگاه تو در دوزخ است» (کلینی، ج ۲، ص ۳۲۹).

۷. مراقبت از میهمان در خطرات و بلاها: همان‌گونه که حضرت لوط از حضور میهمان به خاطر عدم توانایی از محافظت ایشان اندوهگین بود و حضرت لوط برای مراقبت از میهمان‌ها پیشنهاد ازدواج دختران خودش را به قوم خود که قصد لواط با میهمان‌های حضرت را داشتند انجام داد و هنگامی که فرستادگان ما نزد لوط آمدند، به سبب آمدنشان تنگ‌دل

۱. لَقَدْ وَرَدَ عَلَيَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَخْوَانٌ لَهُ مُؤْمِنَانِ أَبٌ وَ ابْنٌ فَقَامَ إِلَيْهِمَا وَ أَكْرَمَهُمَا وَ أَجْلَسَهُمَا فِي صَدْرِ مَجْلِسِهِ وَ جَلَسَ بَيْنَ أَيْدِيهِمَا ثُمَّ أَمَرَ بِطَعَامٍ فَأَخْضَرَ فَأَكَلَا مِنْهُ.

۲. كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا أَكَلَ مَعَ الْقَوْمِ أَوَّلَ مَنْ يَصُحُّ يَدُهُ مَعَ الْقَوْمِ وَ آخِرَ مَنْ يَرْتَفِعُهَا إِلَى أَنْ يَأْكُلَ الْقَوْمُ.

و اندوهگین شد؛ [زیرا خود را برای دفع خطر از میهمانانش در برابر قوم تبهارش توانمند نیافت] و گفت: این روز سخت و دشواری است^۱ (هود، ۷۷).

۸. **بدرقه میهمان با احترام و گشاده‌رویی:** پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرموده‌اند: «یکی از حقوق میهمان، این است که او را از اتاق تا در خانه، همراه و بدرقه کنی» (قمی، بی تا، ج ۲، ص ۷۶) در روایت زیبایی از امام محمد باقر عَلَيْهِ السَّلَام آمده است که ایشان فرموده‌اند: «...وقتی میهمانی بر شما وارد شد، او را کمک کنید و وقتی می‌خواست از پیش شما برود، کمکش نکنید، چراکه مایه حقارت و بی‌ارزش شدن میهمان است؛ و برای او زاد و توشه بگیرید و توشه‌اش را پاک گردانید که این، سخاوت است» (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۶، ص ۲۸۴).

۹. **پذیرایی از میهمان تا دو شب:** پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرموده‌اند: «میهمان تا دو شب پذیرایی می‌شود؛ از شب سوم جزواهل خانه به شمار می‌آید و هرچه رسید بخورد»^۲ (نوری، ۱۴۰۷، ج ۱۷، ص ۸۸، ح ۲۰۸۱۹)، «میهمانی یک، دو و سه روز است. بعد از آن هرچه به او دهی صدقه شمرده می‌شود» (نوری، ۱۴۰۷، ج ۱۴، ص ۳۷، ح ۱۶۰۳۸).

۱۰. **نیت و هدف میهمان‌داری:** در هر کاری نیت حرف اول را می‌زند و ارزش و پاداش هر عملی، به نیت یا انگیزه آن بستگی دارد. پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند: «اعمال بسته به نیت هاست و برای هر کس همان چیزی است که نیت کرده است»^۳ (مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۶۷، ص ۲۱۱). سنت میهمانی می‌تواند با انگیزه و هدف درست و جلب رضایت الهی باشد، مثل صلح‌رحم و استفاده علمی از شخص صاحب فضل و رفع مشکلات یکدیگر در میهمانی یا انگیزه شیطانی باشد، مثل به رخ کشیدن دارایی و فخرفروشی و مجلس لهو و لعب برپا کردن. امام باقر عَلَيْهِ السَّلَام فرمودند: «ولیمه یک روز و دو روز سبب کرامت است و سه روز خودنمایی و آوازه‌طلبی است»^۴ (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۵، ص ۳۶۸).

آداب و وظایف میهمان

۱. زمانی به میهمانی بروید که اجازه رفتن به آن را گرفته باشید همان طور که در قرآن

۱. وَ لَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَ ضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَ قَالَ هَذَا يَوْمُ عَصِيبٍ.

۲. الصَّيْفُ يُلْطَفُ لَيْلَتَيْنِ، فَإِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ الثَّالِثَةِ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ يَكُلُ مَا أَدْرَكَ.

۳. إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَ لِكُلِّ امْرِيٍّ مَا تَوَى.

۴. الْوَلِيمَةُ يَوْمٌ وَ يَوْمَانِ مَكْرَمَةٌ وَ ثَلَاثَةٌ أَيَّامٌ رِيَاءٌ وَ سَمْعَةٌ.

اشاره به اجازه گرفتن از پیامبر برای رفتن به خانه ایشان را دارد^۱ (احزاب، ۵۳). خطاب این اجازه در قرآن فقط مخصوص خانه پیامبر نیست؛ بلکه برای ورود به هر خانه باید اجازه گرفته شود.

۲. یکی از وظایف انسان برای میهمانی رفتن، این است که سرزده و بدون دعوت برای میهمانی نرود. این دستور شرع مقدس اسلام در جهت حمایت از میزبان و راحتی اوست. امام صادق علیه السلام از اجداد بزرگوارشان در نهایت از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله روایت می‌کنند که ایشان فرموده‌اند: «یا علی، هشت طایفه‌اند اگر اهانت شوند باید ملامت شوند و سرزنش نکنند مگر خودشان را؛ کسی که بدون دعوت بر سر سفره طعامی برود»^۲ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۲، ص ۴۴۴ و ۴۵۲) در میهمانی‌های سرزده به فرموده قرآن سلام کنید و اگر جواب رد شنیدید برگردید و ناراحت نشوید.

۳. امام رضا علیه السلام آراستگی را به دیگران توصیه می‌کردند و خود نیز در این باره سرآمد بودند چنانکه در سیره عملی حضرت آمده است «اذا برز للناس تزين لهم؛ در آن هنگام که به میان مردم می‌رفت خود را برای آنها می‌آراست» (صدوق، ۱۴۰۴، ج ۱، ص ۱۹۲) و استعمال بوی خوش «الطيب من اخلاق الانبياء؛ استعمال بوی خوش از اخلاق پیامبران است» (کلینی، ۱۴۰۱، ج ۶، ص ۵۱۰).

۴. استفاده از کلمات زیبا و دعا در حق یکدیگر همان گونه که قرآن خطاب به مؤمنین در بدو ورود به منزل یکدیگر به آنها توصیه می‌کند با تهیت و سلام وارد بشوند^۳ (ذاریات، ۲۵). در روایتی دیگر از پیامبر در مدح کسانی که از سخنان زیبا در مواجهه با برادر دینی خود استفاده می‌کنند بیان می‌کند: «هر کس به برادر مسلمانش سخن محبت آمیزی گوید و گرفتاری را گشایش دهد، تا زمانی که در این کار باشد، زیر سایه رحمت واسعه الهی باشد» (کلینی، ۱۴۰۱، ج ۲، ص ۲۰۶).

۵. پذیرفتن دعوت میزبان: دعوت به میهمانی، نشانه توجه دعوت‌کننده به مدعو و بیانگر علاقه و اظهار دوستی و محبت اوست؛ بنابراین شایسته است که دعوت او پذیرفته شود (لیثی واسطی، ۱۳۷۶، ص ۲۸۷). حضرت علی علیه السلام نیز هرگاه دعوت می‌شدند آن را می‌پذیرفتند.

۱. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ.

۲. فِي وَصَايَا النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا عَلِيُّ مَنَابِيئُهُ إِنْ أَهْبَبُوا فَلَا يَلْمُواوُ إِلَّا أَنْفُسَهُمُ الدَّاهِبُ إِلَى مَائِدَةٍ لَمْ يُدْعَ إِلَيْهَا.

۳. إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ.

البته باید دقت کرد که دعوت‌کننده کیست و از چه راهی کسب معاش می‌کند (عادل ادیب، ۱۳۷۵، ص ۸۰). در روایتی از پیامبر ﷺ، سی‌حق مؤمن بر عهده برادر مؤمن را می‌شمارد که از جمله آن پذیرفتن دعوت برادر مؤمن و پذیرفتن هدیه او و حاضر شدن در تشییع جنازه است (حر عاملی، ۱۱۰۴ق، ج ۸، ص ۵۵۰).

۶. دست دادن و بوسیدن: توصیه به دست دادن و بوسیدن در دین اسلام تأکید شده است. در روایتی امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: «شما شیعیان دارای نوری هستید که در جهان با آن شناخته می‌شوید تا آنجا که هرگاه یکی از شما برادرش را ملاقات کند جای نور در پیشانی او را می‌بوسد» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ص ۴۰۲) و در روایتی دیگر در توصیه به دست دادن و معانقه کردن، امام صادق علیه السلام خطاب به اسحاق عمار می‌فرمایند: «ای اسحاق از دیدار برادرانت خسته نشو؛ زیرا هرگاه مؤمن به دیدار برادر مؤمنش برود و به او خوشامد بگوید خداوند تا قیامت برای او مرحبا می‌نویسد، چون با او مصافحه کند خداوند برای آنان صد رحمت می‌فرستد» (ابن بابویه، ۱۴۰۶ق، ص ۸۳).

فواید میهمانی

آثار دینی و اخروی میهمانی

ضامن خوشی و سلامت؛ امام رضا علیه السلام به نقل از پدران خود و آنان به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله اکرام میهمان را در یک جامعه ضامن خوشی و سلامت آن دانسته‌اند «همیشه اتم در خوشی و خوبی باشند تا زمانی که با هم دوستی کنند و امانت را بپردازند و از حرام دوری کنند و از میهمان پذیرایی کند و نماز را برپا دارند و زکات بدهند؛ چون انجام ندهند گرفتار قحطی و خشک سالی شوند» (نوری، ۱۴۰۷ق، ج ۱۶، ص ۲۵۸).

ریزش گناهان و راهنمای به بهشت؛ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله: «هیچ بنده‌ای نیست که میهمان برایش بیاید و به صورت او نظر کند؛ مگر اینکه چشم او بر آتش جهنم حرام گردد» (همان).

ایجاد فرصت آموزش؛ شناخت افراد معمولاً از طریق آموزش‌های رسمی و غیررسمی شکل می‌گیرد. در آموزش غیررسمی، افراد از طریق هم‌نشینی برخی از آداب و هنجارهای اجتماعی را آموخته و درونی می‌سازند. بر این اساس مجلس میهمانی به دلیل حضور افراد مختلف، بالقوه زمینه گفتگو و انتقال اطلاعات و تجربیات را برای اعضا فراهم می‌سازد. لقمان حکیم با عطف به چنین کارکردی به فرزندش توصیه می‌کند: پسرکم؛ مجلس‌ها را بنگر، اگر مردمانی را دیدی که به ذکر خداوند عزوجل مشغول‌اند، با آنان بنشین، چه اگر تو دانشمند باشی، دانشت را سود می‌بخشد و آنان نیز بر دانش تو می‌افزایند؛ و اگر از علم بی‌بهره باشی،

آنان به تو دانش می‌آموزند. شاید خداوند سایه رحمتی بر آنان گسترده و این رحمت شامل حال تو نیز بشود (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۵، ص ۴۶۵) (به نقل از نظری، شرف‌الدین، ۱۳۹۵). تحکیم پیوند بین مؤمنان؛ دیدوبازدید سبب بیشتر شدن پیوند دوستی و محبت می‌شود و در روایتی از رسول خدا ﷺ به این امر توجه شده که حضرت فرمودند: «جبرئیل به من خبر داد که خدای عزوجل فرشته‌ای را به زمین فرستاد. فرشته راه می‌رفت تا به در خانه‌ای رسید که مردی از صاحبخانه اجازه ورود می‌گرفت. فرشته گفت با صاحب این خانه چه کاری داری؟ گفت: او برادر مسلمان من است که به خاطر خداوند تعالی به دیدارش آمده‌ام. فرشته گفت من فرستاده خدا به سوی تو هستم و او سلامت می‌رساند و می‌فرماید: بهشت برای تو واجب شد» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۱۷۶).

آثار روان‌شناختی میهمانی

زمینه‌های درونی

نیاز به پیوندجویی؛ تماس بین دو نفر باعث واکنش عاطفی نسبتاً عمیقی بین آنها می‌شود و تقریباً همه ما بخش عمده‌ای از اوقات فراغت را به تعامل با دیگران می‌گذرانیم؛ شاید به این دلیل که پیوندجویی احتمال بقا را برای نیاکان ما افزایش داده است و یکی از نیازهای پیوندجویی حمایت عاطفی است که از بزرگ‌ترین منابع آسایش و راحتی در هنگام بروز مشکلات، بودن در کنار دیگران است (رایت، ۱۹۸۴ به نقل از سالاری‌فر، روان‌شناسی اجتماعی). حضرت علی علیه السلام در نیاز به دوستی و پیوندجویی عاجزترین مردم را کسی می‌داند که توانایی دوست پیدا کردن را ندارد و از آن ضعیف‌تر کسی که دوست خود را از دست بدهد (حر عاملی، ۱۴۰۴ق، ج ۱۲، ص ۱۸)

نیاز به ابراز عواطف مثبت هنگام برخورد با دیگران؛ مقصود روان‌شناسان از عاطفه، هیجانات و احساسات افراد است. تجارب آزمایشگاهی نشان می‌دهد که عواطف مثبت به ارزیابی مثبت از دیگران (دوست داشتن) می‌انجامد و ارزیابی منفی به دوست نداشتن منتهی می‌شود (داویدو و همکاران، ۱۹۹۵). در روایت است که مردی از مسجد گذر کرد، در حالی که امام باقر علیه السلام و امام صادق علیه السلام نیز در مسجد نشسته بودند. یکی از اصحاب امام باقر علیه السلام گفت: به خدا قسم من این شخص را دوست می‌دارم. امام فرمودند: «پس به او خبر

۱. «أَعْجَزُ النَّاسِ مَنْ عَجَزَ عَنِ الْإِخْوَانِ وَ أَعْجَزُ مِنْهُ مَنْ صَبَّحَ مِنْ ظَهْرِ يَوْمٍ مِثْمُ» (حر عاملی، ۱۴۰۴ق، ج ۱۲، ص ۱۸).

بده، چراکه این خبر دادن، هم مودت و دوستی را پایدارتر می‌کند، هم در ایجاد الفت، خوب است» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۱، ص ۱۸۱). در روایتی دیگر از پیامبر خدا ﷺ نقل شده: «إِذَا أَحَبَّ أَحَدُكُمْ صَاحِبَهُ أَوْ أَخَاهُ فَلْيُعَلِّمَهُ؛ زمانی که یکی از شما دوست یا برادر دینی خود را دوست دارد به او اعلام کند» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۱، ص ۱۸۲). در خانواده‌درمانی مک مستر در بحث پاسخگویی عاطفی بیان شده است که: ۱. تکلیف در آغوش گرفتن همسر هنگام ترک خانه یا مواقع مقتضی به هر یک از زوجین آموزش داده شود و این تکلیف به بچه‌ها هم داده شود تا در مواقع تعیین شده، اجازه لمس و ابراز عواطف داده شود؛ ۲. در طول هفته برای زوجین و اعضای خانواده زمانی اختصاص داده شود تا با یکدیگر حرف‌های دوست‌داشتنی بزنند (کریستین ای^۱. ریان و همکاران، ۱۹۵۰م، ص ۱۰۶).

شایستگی و خصوصیات شخصی مثبت؛ در شرایط برابر افرادی که از شایستگی و لیاقت بالاتری برخوردار هستند بیشتر مورد علاقه افراد جامعه قرار می‌گیرند و تمایل مردم به آنها بیشتر می‌شود. چون مردم جامعه نیازمند افکار صحیح هستند و افراد شایسته کمک بیشتری به آنها می‌کند و افراد در کنار این اشخاص احساس اعتبار و حرمت نفس بالایی خواهند داشت (هلمریچ^۲ و دیگران، ۱۹۷۰م). در سیره اجتماعی پیامبر اکرم ﷺ اهمیت زیادی به شایستگی در مناسبات صحیح اجتماعی داده شده است. از جمله مواردی که می‌توان در مورد شایستگی‌های حضرت محمد ﷺ شمرده که باعث شده مردم رغبت به آمدن نزد ایشان داشته باشند این موارد است: ۱. خوش‌خو بودن که در قرآن آن را رحمت از جانب پروردگار برای پیامبر گرامی می‌داند و باعث اجتماع مردم حول پیامبر می‌داند^۳ (آل عمران، ۱۵۹)؛ ۲. اهل مدارا با مردم «امرنی بمداراه الناس» (سیوطی، ج ۲، ص ۳۲۰)؛ ۳. خوش‌رو بودن «کان دائم البشر» (طبرسی، ۱۳۹۲ق، ص ۱۴)؛ ۴. اهل عفو و بخشش «خذ العفو و امر بالعرف» (اعراف، ۱۹۹). پیامبر اعظم ﷺ آن‌قدر با امت خویش از سر رحمت برخورد می‌کرد که منافقان آن حضرت را «اذن» خواندند. چون پیامبر برای امت خویش و شنیدن سخنان و مشکلات و درد دل‌های آنها چون «گوش» بود (مکارم شیرازی، ج ۱۹، ص ۱۴۹).

نیاز به همدلی؛ راجرز (۱۹۵۹م) همدلی را تلاش درمان‌گر برای وارد شدن به دنیای درونی

1. Christine E.

2. Helmreich, R.

۳. فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَيْتَ هُمْ وَ لَوْ كُنْتَ قَفْلًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَأَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ - فَأَغْفُ عَنْهُمْ وَ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَ سَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ.

درمان جو و درک تجربه او می‌داند تا اینکه درک خودش را به او انتقال بدهد. وارد شدن به دنیای خصوصی مراجع بدون اینکه خشم، ترس، یا سردرگمی سراغ ما بیاید. مراجع در اثر همدلی دقیق و توجه مثبت نامشروط، به اینکه کاملاً شناخته و پذیرفته شوند، نزدیک می‌شوند^۱ (به نقل از پروچاسکا و نورکراس، ۲۰۱۱م). در احادیث ما توصیه به همدلی خصوصاً با انسان‌های مصیبت‌زده وارد شده است. در روایتی از پیامبر گرامی اسلام ﷺ بیان شده است: «هر کس اندوهگینی را دعوت به صبر کند، در قیامت خداوند او را از لباس‌های زیبای بهشتی بپوشاند و هر کس مصیبت‌زده‌ای را به صبر و شکیبایی دعوت کند، خداوند پاداش آن صاحب مصیبت را به وی کرامت کند، بی‌آنکه از اجر صاحب مصیبت چیزی کاسته شود» (مکارم شیرازی). در روایتی دیگر از حضرت آمده است: «مؤمنین برادر همدیگر و همچون اعضای یک پیکرند؛ و هنگامی که عضوی ناراحت و بیمار شود همه اعضا، آن ناراحتی را احساس می‌کنند» (مجلسی، ج ۶۱، ص ۱۴۸). در منابع روایی یک مرحله بالاتر از همدلی که «مواسات» یا برادر دینی است توصیه شده است. آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله در تعریف مواسات می‌فرماید: «مواسات یعنی هیچ خانواده‌ای از خانواده‌های مسلمان و هم‌میهن و محروم را با دردها و محرومیت‌ها و مشکلات خود تنها نگذاشتن؛ به سراغ آنها رفتن و دست کمک‌رسانی به سوی آنها دراز کردن. امروز این یک وظیفه جهانی برای همه انسان‌هایی است که دارای وجدان و اخلاق و عاطفه انسانی هستند؛ اما برای مسلمانان، علاوه بر اینکه یک وظیفه اخلاقی و عاطفی است، یک وظیفه دینی است»

نیاز به هم‌حسی-نوع دوستی؛ کمک به دیگران احساس خوشایندی دارد، تبیین‌ها از رفتار جامعه پسند این است که افراد دارای هم‌حسی به دیگران کمک می‌کنند چون «انجام عمل خوب خوشایند است» (رابرت. ا. بارون، ۱۹۹۲م، ص ۵۹۸). باتسون و اولسون (۱۹۹۱م) فرضیه هم‌حسی-نوعی^۲ را مطرح کردند. به گفته آنها، حداقل بعضی از اعمال جامعه پسند منحصرأ به وسیله تمایل به کمک کردن به کسی که نیاز به کمک دارد، برانگیخته می‌شود. این‌گونه انگیزه‌ها می‌توانند به حد کافی نیرومند باشند که کمک‌کننده تصمیم می‌گیرد دست به فعالیتی ناخوشایند، خطرناک و حتی تهدیدکننده زندگی خود بزند (باتسون و همکاران، ۱۹۹۵م). فرضیه لذت هم‌حسی^۴ بیان می‌کند شخصی که کمک می‌کند و دانستن اینکه

1. James O. Prochaska & John C. Norcross.

2. Robert, A. Baron.

3. empathy_altruism hypothesis.

4. empathic joy hypothesis.

عمل او اثر مثبت بر دیگری می‌گذارد حیاتی است؛ و این باعث موفقیت متقابل پاداش‌دهنده است (اسمیت، کیتینگ^۱، استوتلندس^۲، ۱۹۸۹م). امام صادق علیه السلام در روایتی نوع دوستی را این‌گونه بیان می‌کنند که «مؤمنان را در نیکی و مهرورزی به یکدیگر و دوستی و ملاحظت به همدیگر، همانند یک پیکر می‌بینی که وقتی عضوی به درد آید و شکایت کند، اعضای دیگر با بی‌خوابی و تب با او هم صدا شوند و یکدیگر را فراخوانند» (مجلسی، ج ۷۴، ص ۲۷۴، ح ۱۹۰).

نیاز به تعلق و محبت: آبراهم مزلو^۳ هفت مرحله اصلی برای نیازهای انسان بیان می‌کند که بعد از نیازهای فیزیولوژیک مانند گرسنگی و تشنگی و نیازهای ایمنی، شامل یافتن محیطی منظم و پایدار و به دور از استرس و اضطراب نیاز به تعلق و محبت را بیان می‌کند که سومین سطح از نیازهای ضروری انسان است و به معنای نیاز به پیوستن به دیگران، پذیرفته شدن، توجه کردن و مورد توجه قرار گرفتن است (رابرت ویلیام لاندین^۴، ۱۳۹۷، تاریخ مکتب‌های روان‌شناسی). اگر روابط خانوادگی و خویشاوندی همواره به درستی برقرار و در جریان باشد، هر سه قسم نیاز فوق تأمین می‌شود؛ چراکه کانون‌های خانوادگی و خویشاوندی، بهترین بستر برای ارضای نیازهای فوق است و انسان از بدو تولد تا هنگام مرگ، بیش از همه نیازمند توجه و حمایت پدر و مادر، برادر و خواهر، همسر و سایر بستگان است. انسان موجودی اجتماعی است که برای رسیدن به اهداف خود و کاهش موانع و مشکلات زندگی‌اش نمی‌تواند بدون همبازی و همکاری دیگران زندگی کند و به حمایت‌های اجتماعی نیاز دارد که این حمایت اعم از حمایت مادی، حمایت عاطفی و حمایت اطلاعاتی (مانند مشاوره و راهنمایی) است. صله‌رحم در تأمین هر سه بخش از این حمایت‌ها تأثیر دارد و استرس را کاهش می‌دهد. (محمد رضا احمدی، «نقش صله‌رحم در بهداشت روانی» به نقل از دلیری، ۱۳۹۹). در روایتی از حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم بیان شده است: «كَلَّمَا أَزْدَادَ الْعَبْدُ إِيمَانًا أَزْدَادَ حُبًّا لِلنِّسَاءِ؛ هر چه ایمان بنده افزایش یابد، عشق وی به زنش بیشتر می‌شود» (نوری، ۱۳۲۰، ج ۱۴، ص ۱۵۷). بنابراین روایت، میزان ایمان، با میزان محبت به زن ارتباط مستقیم دارد و هر قدر ایمان زیادتر شود میزان عشق به زنان بیشتر می‌گردد.

1. Keating.

2. Stotland.

3. Abraham Maslow.

4. Robert William Landin.

ابراز وجود؛ لنج و جاکو بوسکی^۱ (۱۹۷۶م) مهارت ابراز وجود را این‌گونه تعریف می‌کنند: «ابراز وجود شامل گرفتن حق خود و ابراز افکار، احساسات و اعتقادات خویش به نحوی مناسب، مستقیم و صادقانه است؛ به نحوی که حقوق دیگران را زیر پا نگذاریم» (ص ۳۸). آلبرتی و امونز^۲ (۱۹۸۲م) نیز ابراز وجود را این‌گونه تعریف می‌کنند: «رفتاری که شخص را قادر می‌سازد به نفع خودش عمل کند، بدون هرگونه اضطرابی روی پاهای خودش بایستد، احساسات واقعی خود را صادقانه ابراز کند و بدون بی‌توجهی به حق دیگران حق خود را بگیرد» (ص ۱۳). در هر دو تعریف بر رعایت و احترام به حقوق دیگران تأکید می‌شود و اشاره شده است که افراد ماهر، باید بتوانند بین گرفتن حقوق خود و پایمال کردن حقوق دیگران تفاوت قائل شوند (اون هارجی، کریستین ساندرز و دیوید دیکسون^۳، ۱۹۹۴م، ص ۲۹۵). امام علی علیه السلام در بخشی از خطبه ۲۹ **نهج البلاغه** به یک اصل بسیار مهم در زندگی انسان‌ها اشاره کرده، می‌فرماید: «لَا يَمْنَعُ الضَّيْفَ الدَّلِيلُ! وَلَا يَدْرِكُ الْحَقُّ إِلَّا بِالْحَدِّ» افراد ضعیف و ناتوان، هرگز نمی‌توانند ستم را از خود دور کنند و حق جز با تلاش و کوشش به دست نمی‌آید». از جمله «لَا يَدْرِكُ الْحَقُّ إِلَّا بِالْحَدِّ» به خوبی استفاده می‌شود که حق گرفتنی است، نه دادنی یعنی در جوامعی که زورمندان و غارتگران حاکم‌اند، یا در کمین حکومت‌اند، هرگز نمی‌توان انتظار داشت که با میل و رغبت حقوق مستضعفان را به آنها بدهند؛ چراکه قدرت آنها اصولاً از غصب حقوق دیگران به دست می‌آید و بازگرداندن حقوق دیگران به آنها مساوی است با از دست دادن قدرتشان و این کاری است که هرگز آماده انجام آن نیستند.

زمینه‌های بیرونی

هم‌جواری؛ مجاورت و نزدیکی مکانی موجب ارتباط مکرر می‌شود و ارتباط بین فردی مکرر معمولاً به جاذبه می‌انجامد. چهره آشنا احساسات مثبت را برمی‌انگیزد. حتی نوزادان معمولاً به عکسی که قبلاً دیده‌اند - برخلاف عکسی که برای نخستین بار می‌بینند - لبخند می‌زنند (لویس^۴، ۱۹۸۱م). در متون دینی چیزی به نام «حسن الجوار» یا «تعهد الجیران» دیده می‌شود، یعنی رسیدگی و سرکشی به همسایگان و داشتن رفتاری نیک با آنان و هم آزار

1. Lange & Jakubowski.

2. Alberti & Emmons.

3. Harvey, Christian Saunders and David Dixon.

4. Lewis, J.

نرساندن به همسایه و صبوری و تحمل نسبت به ناملایمات، از آن ناحیه سر می‌زند (محدثی، ۱۳۹۰). امیرالمؤمنین علیه السلام در نامه‌ای به امام حسن مجتبی علیه السلام به عنوان توصیه‌ای از پدری دنیادیده و باتجربه می‌نویسد: «سَلُّ عَنِ الرَّفِيقِ قَبْلَ الطَّرِيقِ وَعَنِ الْجَارِ قَبْلَ الدَّارِ؛ پیش از اینکه قصد سفر بکنی از هم سفر خود مطلع بشو و پیش از اینکه خانه‌ای اختیار کنی از همسایه آن آگاهی پیدا کن» (شریف الرضی، ۱۴۱۴ ق). همسایه خوب داشتن، نعمتی ارزشمند است و همسایه خوب بودن، محبت‌آفرین و رفیق‌ساز است. در حدیث دیگری از امام صادق علیه السلام آمده است «حُسْنُ الْجَوَارِ يَغْمُرُ الدِّيَارَ وَيَزِيدُ فِي الْأَعْمَارِ؛ خوش همسایگی، هم آبادی‌ها را آبادان می‌سازد و هم عمرها را می‌افزاید» (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۲، ص ۶۶۷).

ویژگی‌های ظاهری؛ هنگامی که فردی را برای نخستین بار مشاهده می‌کنیم و او را دوست داریم (نداریم) معنایش این است که واکنش ما احتمالاً بر شواهدی مبتنی است که درباره آن شخص مشاهده کرده‌ایم و اطلاعات خاصی به ما داده است. مثلاً در برخورد با غریبه‌ای اگر ویژگی‌هایش شبیه کسی باشد که قبلاً او را می‌شناختیم احساسات مثبت یا منفی خود را به او تعمیم می‌دهیم (اندرسون و بام، ۱۹۹۴ م، به نقل از سالاری‌فر، ۱۳۹۶). در اسلام به آراستگی ظاهر، بسیار توصیه شده است. برهانی (۱۳۸۸، ص ۴۱) براساس منابع اسلامی ده مورد از شاخص‌های آراستگی را می‌شمرد: شانه کردن موی سر و صورت^۱، کوتاه کردن و اصلاح مو^۲، اصلاح ریش. از امام صادق علیه السلام روایت شده است که پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله بر شخصی گذشتند که ریشی دراز داشت. حضرت فرمودند: چه می‌شد، اگر این مرد ریش خود را اصلاح می‌کرد^۳. گرفتن ناخن که باعث افزایش روزی و از بین رفتن دردها می‌شود^۴، لباس نو و فاخر پوشیدن^۵، پرهیز از لباس شهرت^۶، مسواک زدن. در حدیثی از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که حضرت فرمودند: «اگر ترس از مشقت نبود، مسواک را در موقع هر نماز واجب می‌کردم»^۷، استعمال بوی خوش؛ جالب است که پیامبر اسلام بیشتر از آنچه برای غذا مصرف می‌کرد،

۱. سنن النبی، ص ۴۲.

۲. نهج الفصاحه، ش ح ۳۷۷.

۳. الفروع من الکافی، کتاب الزی و التجمل، باب اللحیه و الشارب، ح ۱۲.

۴. الفروع من الکافی، کتاب الزی و التجمل، باب قص الاظفار.

۵. حلیه المتقین، ب ۱، ص ۱۳.

۶. الفروع من الکافی، کتاب الزی و التجمل، باب کراهیه الشهره.

۷. وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۵۵.

برای بوی خوش مصرف می‌نمود. «كَانَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُنْفِقُ فِي الطِّيبِ أَكْثَرَ مِمَّا يُنْفِقُ فِي الطَّعَامِ» (مجلسی، ۱۴۰۴ق، ج ۲۲، ص ۴۱۸).

زمینه‌ها در تعاملات بین فردی

مشابَهت در نگرش؛ بیش از دو هزار سال پیش، ارسطو ضمن بیان ویژگی‌های دوستی و رفاقت، می‌گوید: «افرادی که با هم توافق دارند دوست می‌شوند و آنان که توافق ندارند دوست نمی‌شوند» (بارون و بایرن^۱، ۱۹۹۷م). تحقیقات روان‌شناسی اجتماعی معاصر نیز این پیش‌بینی را تأیید می‌کند. تداوم رابطه دوستانه اغلب بر اساس دریافت مشابَهت در نگرش‌ها است. (سالاری‌فر، ۱۳۹۶، ص ۲۱۸). شوستر^۲ و الدرتون^۳ (۱۹۰۶م) بر روی بیش از چهارصد خانواده مطالعه کردند و توافق شگفت‌آوری را در میان همسران درباره موضوعات سیاسی و مذهبی گزارش کردند.

بحث و نتیجه‌گیری

در تبیین یافته‌های این پژوهش می‌توان گفت توجه عمیق به آموزه‌های اسلامی موجب تغییراتی در باورها، ارزش‌ها و رفتار فرد می‌شود و سبک زندگی اسلامی را ایجاد می‌کند. سبک زندگی اسلامی در عرصه‌های گوناگون و از جمله در روابط اجتماعی نقش دارد. آموزه‌های اسلامی راهکارهایی را برای افزایش بهره‌وری از روابط اجتماعی بیان می‌کند؛ که میهمانی یکی از مهم‌ترین روابط اجتماعی است. سنتی که در سبک زندگی اسلامی از جایگاه رفیعی برخوردار است. البته ناگفته نماند که سنت میهمانی منوط به باید و نبایدهایی و مشروط به قواعدی است که باید لحاظ گردد. از جمله این موارد:

داشتن نیت و انگیزه الهی در روابط اجتماعی؛ در سخنی از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام اشاره به نیت شده «اعمال بسته به نیت‌هاست و برای هر کس همان چیزی است که نیت کرده است»^۴ (امام صادق، ۱۴۰۰ق). عدم تفاخر و مباهات هر یک از میهمان و میزبان و استقبال گرم از میهمان و مواردی دیگر که در این مقاله ذکر گردید.

1. Baron & Bayern.

2. Schuter, E.

3. Elderton, E.M.

۴. إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَ لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى.

بدیهی است هنگامی که میهمانی با این اصول و قواعد برگزار گردد، آثار و کارکردهای دینی و روان‌شناختی گوناگونی را به همراه دارد، این آثار در کنار سایر ویژگی‌های برای داشتن یک سبک زندگی اسلامی ضرورت پیدا می‌کند. آثار دینی آن شامل ریزش گناهان و ضامن سلامت و فرصت آموزش است؛ و آثار روان‌شناختی آن در سه دسته عوامل درونی «پیوند جویی، صمیمیت، ابراز وجود، تعلق»، عوامل بیرونی «هم‌جواری، ویژگی‌های ظاهری» و عوامل بین‌فردی «مشابهت در نگرش» بیان گردیده است.

منابع

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه.
- اترک، حسین (۱۳۹۱)، «آداب میهمانی از منظر روایات اسلامی»، *مجله معرفت اسلامی*، سال سوم، شماره ۱۲.
- اصفهانی، راغب (۵۰۲ق)، *المفردات فی غریب القرآن*، بیروت: دارالقلم.
- دلیری، کاظم (۱۳۹۹)، «اخلاق و آداب میهمانی در اسلام»، *فصلنامه علمی-تخصصی ره‌توشه ویژه مبلغان*، شماره ۱.
- رابرت، بارون، دان، بیرن نایلا، برنسکامب (۱۳۹۷)، *روان‌شناسی اجتماعی*، ویراست یازدهم، ترجمه یوسف کریمی، تهران: روان.
- رازی قزوینی، احمد بن فارس (۱۳۹۹ق)، *معجم مقاییس اللغة*، تهران: دارالفکر.
- رحمت‌آبادی، اعظم و نوربخش کلائی، زینب (۱۳۹۶)، «آداب میهمانی در سیره امام علی علیه السلام»، *مجله میراث طاها*، شماره ۷.
- زمخشری، جار الله (۱۳۹۹)، *اساس البلاغه*، بیروت: دارصادر.
- سالازی فر، محمدرضا (۱۳۹۶)، *روان‌شناسی اجتماعی با نگرش به منابع اسلامی*، چاپ ششم، ویراست دوم، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- فیومی، احمد (۱۳۸۳)، *المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی*، قم: دارالهجره.
- قرائتی، محسن (۱۳۸۷)، *تفسیر نور*، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- کلینی، صدوق (۳۲۹ق)، *اصول کافی*، ترجمه مصطفوی، تهران: کتابفروشی علمیه اسلامیه.
- لوک، بدار، ژوزه، دریل، لوک، مارش (۱۳۹۸)، *روان‌شناسی اجتماعی*، مترجم حمزه گنجی، تهران: ساولان.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق)، *بحار الانوار*، بیروت: دار احیاء التراث العربی.

- مصطفوی، حسن (۱۳۶۸)، *التحقیق فی کلمات القرآن*، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۱)، *تفسیر نمونه*، چاپ دهم، بیروت: دارالکتب الاسلامیه.
- نظری، نصرالله و شرف‌الدین، سید حسین (۱۳۹۵)، «کارکردهای میهمانی در سبک زندگی اسلامی»، *دو فصلنامه علمی-ترویجی پژوهش نامه سبک زندگی*، سال دوم، شماره ۳.
- نظری، نصرالله و شرف‌الدین، سید حسین (۱۳۹۵)، *میهمانی و میزبانی در سبک زندگی اسلامی*، قم: تیماس.
- وطن‌دوست، رضا (۱۳۹۳)، «آداب میهمانی در سیره و تعلیم رضوی»، *مجله فرهنگ رضوی*، سال دوم، شماره ۶.
- هاشمی رفسنجانی، اکبر (۱۳۸۲)، *تفسیر راهنما*، چاپ اول، ج ۸ و ۹ و ۱۴ و ۱۵ و ۱۶، ق: دفتر تبلیغات اسلامی.

